

HODNOTENIE KVALITY ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA NA PRÍKLADE TRNAVSKÉHO REGIÓNU

Zita IZAKOVIČOVÁ

Ústav krajiny ekológie SAV, Štefánikova 3, P. O. Box 254, 814 99 Bratislava
e-mail: zita.izakovicova@savba.sk

Abstract: *The paper is aimed at the presentation of evaluation of the quality of the environment of rural settlements. It presents the methodology and its application on the example, the rural settlements of the district Trnava. The evaluation consists of a set of indicators from the two basic groups: environmental and socioeconomic. The output of the evaluation was typisation of settlements on the basis of environmental and socio-economic conditions. The resulting evaluation have been confronted with the views of mayors of municipalities.*

Key words: *quality of environment, stress factors, region Trnava, environmental problems, socio-economic problems*

Úvod

Prístupy k vymedzeniu pojmu životného prostredia sú veľmi rôznorodé. Pojem životné prostredie definovala už v roku 1967 konferencia UNESCO: „prostredie človeka je tá časť sveta, s ktorou je človek vo vzájomnej interakcii (vo vzájomnom pôsobení), to jest ktorú používa, ovplyvňuje a prispôsobuje sa jej“. V roku 1979 na konferencii v Tbilisi bola prijatá nová oficiálna definícia životného prostredia. Podľa tejto tzv. Tbiliskej definície je životné prostredie systém zložený z prírodných, umelých a sociálnych zložiek materiálneho sveta, ktoré sú alebo môžu byť s uvažovaným organizmom v stálej interakcii. Význam Tbiliskej definície spočíva v tom, že pristupuje k životnému prostrediu ako ku systému, čo znamená, že ho chápe ako celok, skladajúci sa z rôznych prvkov, ktoré sú spolu prepojené najrôznejšími vzájomnými väzbami, pričom zmena kvality, či kvantity jedného prvku môže spôsobiť zmenu v kvalite alebo kvantite iného prvku. Z tejto definície vychádza aj definícia uvedená v zákone č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov: životné prostredie je všetko, čo vytvára prirodzené podmienky existencie organizmov vrátane človeka a je predpokladom ich ďalšieho vývoja. Teda životné prostredie je súbor vzájomne prepojených rôznorodých faktorov, ktoré podmieňujú, ovplyvňujú a determinujú život človeka.

Človek svojimi aktivitami ovplyvňuje svoje životné prostredie, či už v pozitívnom alebo negatívnom smere. Buduje nové objekty, antropizuje prírodné prostredie, produkuje cudzorodé látky, ktoré ohrozujú kvalitu zložiek životného prostredia (kvalitu ovzdušia, vody, pôdy a pod.) a následne znehodnocuje kvalitu svojho bezprostredného životného prostredia.

Hodnotenie kvality životného prostredia je obtiažne, nakoľko kvalitu životného prostredia okrem objektívne daných faktorov ovplyvňuje aj celý rad subjektívnych faktorov (vnímanie kvality životného prostredia obyvateľstvom). Príspevok je zameraný na hodnotenie kvality životného prostredia. Hodnotenie kvality predkladá na príklade vidieckych sídiel okresu Trnava.

Charakteristika záujmového územia

Za modelové územie bol zvolený okres Trnava. Základ vymedzenia záujmového územia tvorila administratívna hranica okresu. Okres je lokalizovaný v západnej časti Slovenska. Tvorí súčasť Trnavského kraja. Administratívne ho tvorí 45 vidieckych obcí a 1 mestské sídlo Trnava, ktoré plní zároveň funkciu okresného aj krajského mesta. Rozlohou 741 km² patrí k stredne veľkým okresom Slovenska.

Z hľadiska geomorfologického je územie tvorené dvomi základnými geomorfologickými celkami – Podunajskou nížinou (časť Trnavská pahorkatina a Podunajská rovina) a Malými Karpatmi. Jadro územia, t. j. centrálnu a južnú časť tvorí Podunajská nížina. Malé Karpaty vytvárajú severozápadný lem záujmového územia. Najvyšším bodom územia sú Záruby (768 m n. m.), najnižším bodom (130 m n. m.) je výtok Váhu pri Šúrovciach (Korec a kol., 1997).

Z hľadiska prírodných zdrojov v území dominujú kvalitné pôdy, ktoré s priaznivými klimatickými podmienkami vytvárajú vysoký potenciál pre rozvoj poľnohospodárstva. V severnej časti záujmového územia je vysoký lesohospodársky potenciál. Lesné ekosystémy záujmového územia sa vyznačujú aj vysokou genofondovou a prírodoochrannou hodnotou. Väčšina lesných celkov záujmového územia tvorí súčasť chránenej krajinej oblasti (CHKO) Malé Karpaty.

Z hľadiska funkčnej typizácie vidieckej obce majú poľnohospodársky charakter s obytnou, čiastočne rekreačnou funkciou (obce Malých Karpát, Kamenný Mlyn, povodie Váhu a pod.). Z priemyselného hľadiska okres patrí k priemyselne vyspelým okresom Slovenska. Priemyselná výroba je ťažiskovo sústredná do mesta Trnava. Územie je veľmi významné aj z hľadiska dopravného. Leží v blízkosti hlavného mesta SR, od ktorého je vzdialené 50 km. Územím prechádzajú významné medzinárodné dopravné koridory: diaľnica Bratislava-Trnava-Považie a železničná trať Bratislava-Žilina-Košice-Ukrajina.

Z environmentálneho hľadiska záujmové územie predstavuje priemyselno-poľnohospodársky intenzívne využívanú krajinu so špecifickými environmentálnymi problémami vyplývajúcimi z rozvoja priemyslu a poľnohospodárstva (silný stupeň kontaminácie jednotlivých zložiek životného prostredia, degradačné procesy poľnohospodárskeho pôdneho fondu (PPF) v dôsledku nesprávneho obhospodarovania pozemkov, nevhodnej štruktúry plodín a pod.). Ide o krajinu silne antropizovanú s veľmi nízkym stupňom ekologickej stability.

Metodika hodnotenia

Hodnotenie kvality životného prostredia bolo rozdelené do dvoch základných skupín:

A) Hodnotenie kvality environmentálnych podmienok. Environmentálne podmienky vytvárajú tzv. vonkajšie životné prostredie človeka. Vyjadrujú kvalitu priestoru v ktorom človek žije, v ktorom realizuje svoje aktivity. Hodnotenie bolo urobené na základe prítomnosti a intenzity pôsobenia stresových faktorov, ktoré spôsobujú určité zaťaženie sídiel a na základe ich impaktu na kvalitu jednotlivých zložiek životného prostredia.

B) Hodnotenie kvality socioekonomických podmienok, ktoré reprezentujú hospodársku bázu rozvoja. Vytvárajú základné podmienky pre uspokojovanie existenčných (bývanie, práca a pod.) a rozvojových potrieb obyvateľstva (vzdelávanie, kultúra, relax, rekreácia a pod.). Z hľadiska hospodárskej vybavenosti službami sú medzi jednotlivými sídlami značné diferencie.

Na hodnotenie environmentálnych problémov bola použitá metodika hodnotenie stretov záujmov (Izakovičová, 1995). Metodika je postavená na báze hodnotenia stretových plôch ohrozených a ohrozujúcich javov. Podľa typu stretov (kolízie stresových faktorov s prírodnými zdrojmi a prvkami životného prostredia) sa špecifikujú typy problémov.

Na hodnotenie socioekonomických problémov boli využité štatistické databázy, či už okresného štatistického úradu alebo obecných úradov, ktoré boli spracované bežnými štatistickými metódami – vyhodnotenie početnosti výskytu javov, prepočet výskytu javu/služby na jednotku plochy, prípadne na obyvateľa.

Na syntetické hodnotenie – spracovanie typizácie sídiel boli využité štatistické koeficienty, ktoré vyjadrovali výskyt javu a jeho významnosť. Vytypované problémy boli konfrontované s názormi starostov, na čo sme využili bežné sociologické metódy, a to dotazník a riadený rozhovor.

Výsledky

Základným výsledkom hodnotenia kvality sídelného prostredia bolo vyšpecifikovanie environmentálnych a socioekonomických problémov a ich posúdenie z pohľadu starostov obcí, nakoľko títo predstavujú hlavnú hybnú silu rozvoja obce. K najvýznamnejším environmentálnym problémom vyskytujúcim sa v sídlach okresu Trnava patria nasledovné problémy:

- Ohrozenie chránených území, prvkov územného systému ekologickej stability a ostatných ekostabilizačných plôch v dôsledku intenzívnej ťažby dreva (CHA Vlčkovský háj, PR Buková, NPR Záruby, CHA Všivavec, biocentrum Kamenec, biocentrum Šarkan, Farský Mlyn, Holý vrch a Zeleneč biokoridory Podmalokarpatský a Parná), v dôsledku rozvoja rekreačných aktivít NPR Záruby, Dolina Hlboče, CHA Trnavské rybníky, Lošonský háj), ťažbou nerastných surovín (Kameňolom Buková, Lošonec a Trstín), v dôsledku leteckej aplikácie chemických prostriedkov (ohrozované sú najmä prvky ÚSES lokalizované v tesnej blízkosti poľnohospodársky intenzívne využívaných pozemkov), v dôsledku skládkovania odpadu, najmä

nelegálneho (s týmto javom sa stretávame takmer pri každom prvku ÚSES v záujmovom území). Chránené územia, prvky ÚSES i ostatné genofondové lokality sú tiež ohrozované v dôsledku zaťaženia zložiek životného prostredia cudzorodými látkami (kontaminované pôdy, znečistenie ovzdušia, poškodenie vegetácie a pod.). Z hľadiska zaťaženia lesných ekosystémov cudzorodými látkami najviac sú zaťažené lesné ekosystémy lokalizované v severnom cípe okresu, v okolí Dobrej Vody, kde badať zvýšený obsah nasledujúcich prvkov: Mg, Ni, Se, Sr, Ca, Cu a F.

- Ohrozenie hydrických biokoridorov v dôsledku zníženej kvality vody vo vodných tokoch, ktoré predstavujú biokoridory rôznych stupňov, ako i narušenie prvkov ÚSES v dôsledku bariérového vplyvu antropických objektov – rozdelenie biocentier a biokoridorov zastavanými plochami, dopravnými koridorami (napr. kolízia regionálnych biokoridorov s dopravnými líniami – diaľnicou, železničnou traťou, úseky biokoridorov prechádzajúcich zastavanými plochami sídiel) a pod.
- Narušenie priestorovej stability územia v dôsledku silnej antropizácie územia (centrálne časť záujmového územia s vysokým stupňom zástavby) a vytvorenia monofunkčnej poľnohospodárskej krajiny s prevahou veľkoblukovej ornej pôdy v centrálnej a južnej časti záujmového územia s minimálnym podielom ekologicky stabilných prvkov.
- Zvýšenie stupeň znečistenia vodných zdrojov, podzemných i povrchových – väčšina sledovaných tokov je zaradená do IV. a V. triedy znečistenia, čo predstavuje silné až veľmi silné znečistenie vôd. Situácia je o to nepriaznivejšia, že mnohé tieto vodné toky patria k vodohospodársky významným tokom – Váh, Horný a Dolný Dudvák, Trnávka. Priaznivejšia je situácia v kvalite vôd vodných nádrží, ktoré vykazujú III. stupeň kvality, t. j. mierne znečistenie. Vodné toky sú ohrozované aj neregulovaním čerpaním vody z tokov – najviac sú ohrozené časti tokov pretekajúce zástavbou obcí.
- Ohrozenie pôdných zdrojov v dôsledku zvýšenej koncentrácie cudzorodých látok v pôde, najmä Cr, Cd, Ni, Pb, Zn. K najviac ohrozeným patria lesné pôdy v CHKO Malé Karpaty a PPF v južnej časti okresu, v obciach lokalizovaných v okolí priemyselného centra Trnava. Zvýšenie obsah cudzorodých látok v pôde je spôsobený jednak priemyselnými exhaláciami, ale tiež je aj dôsledkom intenzívnej poľnohospodárskej výroby v minulom období. Pôdne zdroje sú ohrozované tiež v dôsledku intenzívnej dopravy a posypového materiálu používaného pri zimnej údržbe ciest – pôdy ležiace v tesnej blízkosti intenzívne zaťažených dopravných koridorov – diaľnica D61 Bratislava-Trnava-Piešťany, cesty I. triedy – I/51 Trnava-Sereď, Trnava-Bohdanovce nad Trnavou-Boleráz-Trstín, I/61 Cífer-Trnava-Bučany-Leopoldov.
- Ohrozenie pôdných zdrojov v dôsledku silnej vodnej a výmoľovej ako aj veternej erózie, často aj v dôsledku nesprávneho obhospodarovania pôdneho fondu (veľkobluková štruktúra ornej pôdy, nevhodná štruktúra plodín a pod.) – silnou vodnou a výmoľovou eróziou sú ohrozené predovšetkým pôdy v oblasti dynamického reliéfu pahorkatinnej časti okresu a v odlesnených lokalitách Malých

Karpát; kde je vodnou eróziou zasiahnutá takmer tretina územia. Značne sú vodnou eróziou ohrozené aj svahy viníc Malokarpatskej oblasti. Veternou eróziou sú ohrozené pôdy v intenzívne poľnohospodársky využívannej časti Trnavskej pahorkatiny. Veterná erózia je tu podmienená pôdnymi a klimatickými faktormi (suchá a teplá klíma), ako aj bioticko-antropickými podmienkami ako je nekrytý pôdny fond väčšinu roka.

- Ohrozenie obytného prostredia v dôsledku intenzívnej dopravy – najväčším zdrojom hluku v území je intenzívna *doprava*, s ohľadom na rozsah dopravnej infraštruktúry predovšetkým cestná (automobilová). Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vysoká intenzita dopravy je charakteristická predovšetkým pre cestné komunikácie I. a II. triedy. Najviac je zaťažené mestské sídlo Trnava, kde sa kumuluje hluk z cestnej i železničnej dopravy. Hlukom z cestnej dopravy sú zaťažené aj sídla ležiace na dopravných koridoroch Trnava-Senica, Trnava-Bratislava, Trnava-Piešťany a pod., kde intenzívne zaťažené dopravné koridory prechádzajú priamo sídelnou zástavbou.
- Ohrozenie rekreačných priestorov, vrátane záhradkárskych osád v dôsledku nadmernej hlučnosti. Mnohé záhradkárske osady sú lokalizované v tesnej blízkosti dopravných koridorov, často v ich ochranných pásmach – Kamenný Mlyn (Trnava), Boleráz, Šúrovce, Cífer a pod.
- Zaťaženie sídelného prostredia v dôsledku znečisteného ovzdušia – v súčasnosti na území okresu Trnava je 39 veľkých a takmer 230 stredných zdrojov znečisťovania ovzdušia. Ročne je do ovzdušia z uvedených zdrojov emitovaných 249 t/rok TZL, 116 t/rok SO₂, 513 t/rok NO_x a 1 055 t/rok CO. Viac ako polovica veľkých zdrojov sa nachádza v meste Trnava. Podľa priestorovej diferenciácie najviac znečistené ovzdušie je viazané na mestské centrum Trnava, v okolí ktorého vytvára tri koncentrické zóny znečistenia pretiahnuté v smere južnom.
- Nedostatočná aplikácia zákona NR SR č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie čo sa prejavuje na lokalizácii drobných priemyselných prevádzok s negatívnymi vplyvmi priamo v obytnom prostredí mnohých vidieckych sídiel.
- Narušenie estetickej kvality životného prostredia v dôsledku vytvorenia monofunkčnej poľnohospodársky intenzívne využívannej krajiny (centrálne časť územia) a v dôsledku lokalizácie esteticky rušivých technických prvkov a koridorov v krajine a v okrajových častiach sídiel – priemyselné objekty v Trnave, Jaslovských Bohuniciach, Križovanoch nad Dudváhom, kameňolomy v Lošonci a Trstíne, nadzemné energovody, opustené a schátrané poľnohospodárske objekty a pod. Estetickú kvalitu sídiel znehodnocujú aj nevhodné lokalizácie skládok odpadu v tesnej blízkosti obytných areálov.

Na základe priestorovej diferenciácie pôsobenia stresových faktorov a z nich vyplývajúcich environmentálnych problémov v jednotlivých sídlach bola urobená environmentálna klasifikácia sídiel. Hodnotenie bolo urobené na báze prítomnosti stresových faktorov, ich intenzity a dopadu. Sídla boli rozdelené do 6 kategórií. K najviac

zaťaženým sídlam t. j. sídlam s najväčšími environmentálnymi problémami okrem mesta Trnava patria sídla ležiace v jeho blízkosti, v juhovýchodnej a južnej časti okresu ovplyvnené stresormi lokalizovanými v meste Trnava. Smerom na sever a severozápad zaťaženie životného prostredia klesá a stúpa environmentálna kvalita životného prostredia. Klasifikácia sídiel na základe environmentálnej kvality je zobrazená na obr. 1.

Obr. 1: Typizácia sídiel na základe environmentálnych podmienok

K hlavným socioekonomickým problémom územia patria:

- Nízka hospodárska základňa – vo väčšine sídiel nie sú lokalizované významnejšie priemyselné, prípadne poľnohospodárske subjekty, ktoré by vytvárali výraznejšie pracovné príležitosti pre miestne obyvateľstvo. Bývalé podniky, ktoré v území pôsobili, sa často rozpadli, prípadne sú nesolventné, opustené a chátrajú. Vo vidieckych obciach sú lokalizované predovšetkým len malé priemyselné prevádzky s počtom pracovníkov do 10. Väčšinou ide o prevádzky fungujúce na súkromnej rodinnej báze. V jednotlivých vidieckych sídlach hlavným zdrojom pracovných príležitostí sú najmä služby. Medzi jednotlivými sídlami sú v hospodárskej štruktúre výrazné disproporcie. Vysoká koncentrácia hospodárstva je v meste Trnava a v niekoľkých väčších vidieckych sídlach – Boleráz, Smolenice, Cífer, Dolná Krupá a pod. Slabá hospodárska báza je najmä v malých marginálnych obciach, ako sú: Lošonec, Bíňovce, Borová, Dlhá, Horná Krupá, Horné Dubové, Naháč, Radošovce, Slovenská Nová Ves a pod.

- Vyššia nezamestnanosť vo vidieckych, najmä menších sídlach, prameniaca z nedostatku ponuky pracovných príležitostí. Problémom je najmä nezamestnanosť rizikových skupín, ako sú pracovníci bývalých poľnohospodárskych družstiev, ktorí majú výrazný problém s uplatnením sa na trhu práce. Títo pracovníci majú dlhodobý problém zapojiť sa do pracovného procesu, nakoľko predstavujú málo vzdelanú a málo flexibilnú pracovnú silu. Ako vyplynulo zo sociologického prieskumu, tento stav mnohým aj vyhovuje. Problémom v nezamestnanosti sú aj absolventi, ktorých šance na zamestnanie znižuje nedostatok praxe.
- Nízka efektivita poľnohospodárskej výroby. Poľnohospodárstvo SR prešlo výraznými transformačnými zmenami, ktoré sú charakteristické rozpadom mnohých poľnohospodárskych družstiev (najmä zlúčených), slabou ekonomickou situáciou mnohých podnikov, ako i nedostatočnou technickou vybavenosťou a pod. Problémom rozvoja poľnohospodárstva sú aj vysoké nároky na vstupy, nízke ohodnotenie pracovnej sily a nízka predajnosť poľnohospodárskych produktov na trhu. Nízky je aj rozvoj súkromného podnikania v poľnohospodárstve. Hlavným dôvodom je prerhnutie vzťahu mladších generácií k pôde, nedostatok techniky a finančných zdrojov potrebných k návratu hospodárenia na pôde.
- Vysoké environmentálne nároky pri realizácii nových prevádzok, nové subjekty nemajú záujem o rekonštrukciu starých objektov. Tieto objekty sú často opustené, chátrajú a sú v nevyhovujúcom stave. Nedostatok finančných prostriedkov neumožňuje investovať do obnovy jednak stavebného fondu, ako i strojového parku a technológií, a tak často vznikajú nové prevádzky na tzv. zelenej lúke, s čím je spojený značný záber prírodných zdrojov, najmä pôdnych. Za najvýraznejší takýto príklad možno považovať výstavbu závodu PSA Citroën Peugeot v Trnave, Samsung vo Voderadoch, ale aj nové veľkopredajne TESCO, Kaufland, Lidl a pod.
- Zlý technický stav dopravných koridorov, najmä cestných. V nevyhovujúcom stave sú najmä hlavné cesty III. triedy a miestne komunikácie. Mnohé dopravné koridory prechádzajú priamo centrami sídiel, čo spôsobuje výrazné zaťažovanie obyvateľstva negatívnymi vplyvmi z dopravy – hlučnosť, bariérny efekt, nehodovosť, svetelné efekty a pod. S narastajúcimi trendmi v rozvoji osobnej prepravy vidno aj neúmerne zaťažovanie týchto dopravných koridorov, zvyšovanie intenzity dopravy. Problémom je najmä priepustnosť križovatiek v meste Trnava v dopravnej špičke, preplnenie hlavných dopravných koridorov a výjazdov na diaľnice.
- Nedostatočná kvalita dopravných služieb, predovšetkým ide o nedostatok spojov, zlý technický stav vozidiel, nedostatočná hygiena v dopravných prostriedkoch, nedostatočné vykurovanie počas zimných mesiacov, mnohé spoje vykazujú meškanie, mnohé nie sú prispôbené na nadväzujúce spoje a pod. Dostatočne nie je zabezpečená preprava v nočných a ranných hodinách, najmä pre pracovníkov v trojsmenných prevádzkach. V hromadnej preprave je problémom aj náročná časová dostupnosť niektorých marginálnych sídiel (Lošonec, Dechtice, Buková, Dobrá Voda, Borová a pod.).

- Nedostatočná úroveň služieb, z kvantitatívneho (chýbajú alebo sú kapacitne nepostačujúce) alebo z kvalitatívneho aspektu – úroveň kvality je nízka, ide predovšetkým o služby maloobchodu, ubytovania a stravovania. Tieto zariadenia vykazujú predovšetkým nižší štandard, nedostatočná vybavenosť službami je tiež bariérou pre rozvoj intenzívnejšieho cestovného ruchu, najmä zahraničného, nakoľko zahraničná klientela je zvyknutá na vyšší štandard. V niektorých sídlach je nepriaznivá situácia v školstve, až v 14 obciach nie je vôbec škola a v 6 obciach je len škola pre 1. až 4. ročník. Deti z týchto sídiel musia do školy dochádzať do susedných obcí, niekedy nie je ani dopravné spojenie prispôbené požiadavkám žiakom školskej dochádzky.
- Nedostatočná sieť zdravotných a sociálnych zariadení. V mnohých sídlach nie sú lokalizované zdravotné strediská a pacienti musia za službami dochádzať mimo svojho bydliska, buď do susedných obcí alebo do mesta Trnava. Až 25 obcí nemá k dispozícii zdravotné stredisko. Dochádzka za týmito službami chorými obyvateľmi je veľmi obtiažna. V niektorých sídlach sú síce zdravotné strediská, ale chýbajú lekárne, prípadne iné špeciálne služby. Za špeciálnym ošetrovaním obyvateľstvo väčšiny sídiel musí dochádzať do mesta Trnava. Podobne kritická situácia je aj v oblasti poskytovania sociálnej starostlivosti. Kompetencie, ktoré prešli na samosprávy v oblasti sociálnej starostlivosti, sú pre ne zaťažujúce a mnohé obce nezabezpečujú túto službu, ktorá im vyplýva zo zákona. Podobne je aj nedostatok kvalitných sociálnych zariadení pre poskytovanie opatrovateľskej služby a sociálnej starostlivosti o starých a chorých. Domovy dôchodcov a domovy opatrovateľskej služby sú väčšinou v nevyhovujúcom stave. Vyšší štandard vykazujú len súkromné zariadenia, v ktorých je obmedzená kapacita a často krát nie sú finančne dostupné pre bežnú verejnosť.
- Postupné starnutie sídiel charakterizované prevahou obyvateľstva poproduktívneho veku. Je to dôsledok predovšetkým nízkeho prirodzeného prírastku obyvateľstva, hlavne zníženou pôrodnosťou. Tento stav je ovplyvnený najmä celospoločenskými zmenami, ktoré spôsobili zhoršenie sociálnej situácie obyvateľov, predovšetkým mladších vekových kategórií. S novými socioekonomickými podmienkami je úzko spätá aj zmena hodnotovej orientácie obyvateľstva, preferujúca konzumný štýl života, s dominanciou čít ako je egoizmus, karierizmus, voľnosť, sloboda, neviazanosť sa k rodinnému životu a pod. Spoločenské zmeny sa prejavili aj v medziľudských vzťahoch, ako vyplynulo z dotazníkového prieskumu, väčšina obyvateľstva pociťuje zhoršovanie medziľudských vzťahov.
- U mnohých obyvateľov neustále pretrvávajú nízke environmentálne a právne vedomie, väčšina z nich nepozná základné strategické rozvojové dokumenty, nepozná zákony zamerané na ochranu životného prostredia, nepozná svoje práva a povinnosti. Tieto informácie chýbajú aj mnohým starostom.
- Zmeny v manažmente obcí. Hoci na jednej strane vidieť určité pozitívne zmeny v tomto smere, ako je zvýšenie participácie verejnosti na riadení a zveľaďovaní obce, najmä formou činností záujmových organizácií, na druhej strane vidno určité

Vyšpecifikované problémy boli konfrontované s názormi starostov. Názory starostov na problémy svojich obcí boli veľmi rôznorodé. Zo sociologického prieskumu vyplynulo, že dominantnú pozíciu vo vnímaní kvality životného prostredia starostami majú technické aspekty životného prostredia – 32,4 % (nedostatočná environmentálna infraštruktúra) a úprava a čistota obce a tiež aj divoké skládky odpadu – 22,4 %. Vážnym problémom z pohľadu mnohých starostov sú aj zlé medziľudské vzťahy, nevhodné psychosociálne prostredie, uzavretosť, neochota participovať na verejných veciach a pod. Tieto problémy označilo 10,2 % respondentov. Menšiu významnosť starostovia pripisujú environmentálnej stránke kvality životného prostredia, akou je kvalita jednotlivých zložiek životného prostredia – kvalita ovzdušia, kontaminácia pôdy, poškodenie vegetácie a pod. Najnižšia pozornosť z pohľadu starostov bola venovaná problémom ohrozovania biodiverzity, ekologickej stability a pod. Ide o javy, ktoré nie je možné bezprostredne vnímať voľným okom. Pre ich hodnotenie je potrebné mať určité environmentálne poznatky a environmentálne povedomie. Environmentálne povedomie obyvateľov Slovenska, podobne ako environmentálne povedomie obyvateľov regiónu je pomerne nízke, o čom svedčia aj výskumy Európskej únie. Podľa výskumu EÚ (Attitudes of Europeans towards the issue of biodiversity, 2010) až 65 % respondentov uviedlo, že nepočulo nikdy pojem biodiverzita a 25,5 % respondentov uviedlo, že síce tento termín už počulo, ale nevie čo to je. Ešte horšia je situácia v oblasti poznania siete NATURA 2000. Až 75,9 % respondentov zo Slovenska uviedlo, že nikdy nepočulo tento pojem a 16,8 % respondentov počulo tento pojem, ale nevie čo to je. Týmito výsledkami sa zaradilo Slovensko na posledné miesto v rámci krajín EÚ. Podobná situácia je aj v regióne Trnava, kde pojem NATURA 2000 nepoznalo 78 % respondentov.

Záver

Kvalitu životného prostredia ovplyvňuje celý rad faktorov. Základom zlepšenia kvality životného prostredia je vytvorenie inovatívneho progresívneho manažmentu, založeného na princípe demokracie, porozumenia a solidarity, zabezpečujúceho dosiahnutie požadovanej kvality života obyvateľov sídiel. Základom je eliminácia súčasných a prevencia vzniku nových environmentálnych a socioekonomických problémov daných sídiel.

Z hľadiska zlepšenia kvality životného prostredia je potrebné realizovať nasledovné opatrenia:

- V sídlach ležiacich v oblasti Malých Karpát je potrebné posilniť rozvoj rekreácie a turistiky, dobudovať služby na realizáciu rekreačných aktivít, ale aj služby pre domáce obyvateľstvo. Rozvoj všetkých týchto socioekonomických aktivít je potrebné realizovať v súlade s ochranou prírody a prírodných zdrojov.
- V sídlach ležiacich v CHKO Malé Karpaty je potrebné prioritne rozvíjať vedecko-ochranárske, vzdelávaco-výskumné a relaxačno-poznávacie aktivity. Rozvoj lesohospodárskej činnosti musí byť v súlade s ochranou prírody a krajiny.

- V sídlach ležiacich na Trnavskej sprašovej tabuli je potrebné realizovať opatrenia na ochranu posilnenia priestorovej ekologickej stability – zabezpečiť výsadbu líniovej a plošnej vegetácie (remízky a pod.) s funkciou interakčných prvkov, revitalizovať a dobudovať prvky územného systému ekologickej stability a pod.
- V sídlach s dominanciou poľnohospodárstva je nutné aplikovať šetrné formy obhospodarovania pôdy s cieľom ochrany nielen pôdnych, ale aj vodných zdrojov – vytvoriť mozaikové štruktúry obhospodarovania, so striedaním TTP, nelesnej drevinovej vegetácie s maloblokovou ornou pôdou, aplikovať orbu a sejbu po vrstevnici, zabezpečiť výsadbu protieróznej vegetácie, vhodnú štruktúru plodín, bezorbóvu technológiu spojenú s mulčovacími medziplodinami, zabezpečovať úpravu uľahnutého podorničia kyprením na zabezpečenie zvýšenia vsakovacej schopnosti pôd, regulovať chemizáciu a pod.
- V sídlach zaťažených v dôsledku pôsobenia stresových faktorov je potrebné realizovať technologické opatrenia na elimináciu zdrojov znečistenia a elimináciu kontaminácie zložiek životného prostredia. Vhodné by bolo urobiť dôsledný prieskum kontaminácie pôdy a zvážiť pestovanie poľnohospodárskych plodín na kontaminovaných pôdach.
- V sídlach so slabou ekonomickou bázou by bolo vhodné realizovať opatrenia na jej posilnenie – reštrukturalizovať staré priemyselné podniky s cieľom zvýšiť ekonomický rozvoj a znížiť surovinovú a energetickú náročnosť, podporiť využitie v súčasnosti nevyužívaných priemyselných objektov s cieľom eliminovať schátralé a opustené stavby, podporiť zakladania malých a stredných podnikov s vysokou pridanou hodnotou s využitím domáceho ľudského potenciálu, podporiť živnostenské podnikanie, najmä v menších vidieckych sídlach, vytvoriť poradenské a konzultačné centrá, vytvoriť optimálnu sieť remeselných činností.
- V sídlach s nedostatočnou vybavenosťou služieb je potrebné kapacitne posilniť sieť služieb – vybudovať nové ubytovacie a stravovacie zariadenia, rekonštruovať a zvýšiť štandard súčasných zariadení, zabezpečiť postupnú rekonštrukciu a modernizáciu školských a vzdelávacích zariadení, zabezpečiť účinnú dopravu detí do škôl v obciach, kde nie sú školské zariadenia, zabezpečiť rekonštrukciu zariadení sociálnych služieb a objektov slúžiacich na účely sociálnej starostlivosti, zefektívniť a skvalitniť proces zabezpečovania sociálnych služieb pre občanov, zriadiť opatrovateľskú službu na vidieku, zabezpečiť rekonštrukciu zdravotných služieb, skvalitniť zdravotnú starostlivosť, posilniť zdravotnú starostlivosť najmä na vidieku.
- V sídlach s nedostatočnou technickou environmentálnou infraštruktúrou dobudovať potrebné objekty a siete – kanalizácia, vodovod, chodníky, skvalitnenie cestnej siete a pod. Taktiež je potrebné udržiavať určitú kvalitu a štandard verejných priestranstiev.

V obciach je potrebné vytvárať vhodné motivačné programy (podpora bývania, kvalita služieb, kultúrnospoločenský život a pod.) pre stimuláciu mladých na zotrvanie v obci s cieľom zlepšovania vekovej štruktúry obyvateľstva, spracovať rozvojové dokumenty v obciach, kde absentujú, ktoré sú nevyhnutné z hľadiska získavania finančných prostriedkov z EÚ a ostatných grantových schém. Významnú rolu nielen vo vnímaní kvality životného prostredia, ale aj v jeho tvorbe a údržbe majú tiež subjektívne faktory. Preto z hľadiska zlepšenia kvality životného prostredia je potrebné venovať značnú pozornosť aj výchove, vzdelávaniu a formovaniu environmentálneho povedomia spoločnosti, nakoľko len environmentálne vzdelaná spoločnosť je schopná aplikovať environmentálne princípy v reálnej praxi.

PodĎakovanie

Príspevok vznikol ako výstup vedeckého projektu 2/0120/12 „Hodnotenie kvality životného prostredia vidieckych sídiel“ v rámci Vedeckej grantovej agentúry MŠ SR a SAV.

Literatúra

ATLAS KRAJINY SR, 2002. MŽP SR, Bratislava, SAŽP Banská Bystrica, 344 pp.

IZAKOVIČOVÁ, Z., 1995: Ecological interpretations and evaluation of encounters of interests in landscape. *Ekológia*, ÚKE SAV, Bratislava, 14, p. 261 – 275.

IZAKOVIČOVÁ, Z. a kol., 2001: Krajinnoeologický plán okresu Trnava, ÚKE SAV, Bratislava, 144 pp.

IZAKOVIČOVÁ, Z. a kol., 2002: Regionálny územný systém ekologickej stability okresu Trnava. ÚKE SAV, Bratislava, 157 pp.

IZAKOVIČOVÁ, Z. HRNČIAROVÁ, T. MOYZEOVÁ, M. a kol., 2001: Ekologizácia hospodárenia v povodí Parnej, Lokálna Agenda 21. Združenie KRAJINA 21, ÚKE SAV, Bratislava, 185 pp.

IZAKOVIČOVÁ, Z. a kol., 2006: Integrovaný manažment krajiny II. Bratislava: ÚKE SAV, Bratislava, 24 pp., ISBN 80-969272-9-9

KOREC, P. a kol., 1997: Kraje a okresy Slovenska. Nové administratívne členenie. Vyd. Q111, Bratislava, 10 pp.